

דרשונני

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

וזו חזו



להורות תורת רבותני
היאמנים העלי' והחשבה

גיליון מס' 19
פרשת נח תשפ"ג

מושכל ראשון

דבר המערכת

ענני הכבוד או עננים שחורים?

קצת יותר משבוע חלף מאז שזכינו לשבת תחת צילא דמהימנותא, משמיני עצרת, ושמתח תורה שבו זכינו להתרומם טפח וטפחיים מעל הקרקע ולשוש ולשמוח עם התורה הק' ונותנה. חלפו עברו להם ימים מספר מסיימו של ירח האיתנים, וכבר מוצאים אנו את עצמנו נסחפים בזרם, בקלחת החיים היום-יומיים, הולכים איש לדרכו...

מרחק ימים ספורים מירח האיתנים, וכבר מוצאים אנו את עצמנו בחודש מר-חשוון, החודש שעליו דרשו רבותינו במגילה (כ"ג) למה נקרא חודש זה בשם מר-חשוון? משום שבחודש זה עדיין 'רחושי מרחשין שפתיה' - עדיין מזדמנם באזינו לחן הכיסופים המתוק של הזכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך! עדיין חשים אנו את טעמו הערב מכל של זעקת הזתערב לפניך עתידתינו...

אך לא נוכל להכחיש שלפעמים מלווים תחושות אלו בצביטת געגועים, געגוע לאותו ריח נפלא ומרום של הישיבה בצל כנפיו בסוכה. געגוע לטהרה, לשמחה, השוטפת אותנו במוצאי היום הקדוש יום הכיפורים...

ואכן גם לא נוכל לעצום עיניים מלראות את הפירוש הנפוץ הנוסף המסביר את השם מר-חשוון כפשוטו, על שם מרירות החודש הסתייג נטול החגים...

ואכן לכאורה צריכים אנו להבין את מהות הסתירה הזאת, המורגשת גם בפירושים השונים לשמו של החודש שבו אנו נמצאים, אך מורגשת בעיקר בתוככי לבנו פנימה...

אם נרד קצת לעומקם של דברים נראה שהבסיס לסתירה פנימית זו, הינה נקודת מבטו של האדם על עולם החומר לעומת עולם הרוח, ודרך חייו בכל נקודות המפגש המשיקות בין קודש לחול...

ישנם אנשים החיים עם נקודת מבט ולפיה התורה מקומה בבית המדרש הקהילתי, לפי תפיסה זו ישנה הפרדה ברורה בין עולם הרוח לעולם הגשם, ואין אחד יכול להסיג את גבולו של השני, ולדידם הדרך היחידה להתרומם ולהתעלות היא על ידי הכרזת מלחמת חורמה נגד עולם החומר בכלל ונגד הגוף בפרט. לפי הבנה זו נתפסת אפוא כל התעלות רוחנית כמונחים של ניתוק מן העולם ורחיפה באזור של ריק...

ולפי תפיסה זו המעבר מחודש תשרי לחשוון אכן אינו מעבר גרידא, אלא ידידה, ואולי אפילו נפילה...

אמנם בדיוק גישה זו באה החסידות לעקור מן השורש, וכדאיתא (בצינא דנהורא ד"ח ע"ד) "בימים הקדמונים היו אנשי מעשה מותענין משבת לשבת, ואתם [הבעש"ט הק'] ביטלתם את הדבר הזה, שאמרתם שכל אדם שהוא מותענה עתיד ליתן את הדין שנקרא חוטא שמענה את נפשו". וזאת גילתה לנו החסידות שאדראב, עיקר העבודה היא קידוש החול, וגילוי אורו יתברך בתוך העולם הגשמי, שהרי זאת לימדנו אור שבעת הימים שיסוד כל דבר ומציאות בעולם היא אלקותו יתברך הממלא כל עלמין וסובב כל עלמין. וממילא הדרך לעבודתו אינה פרישות והתבדלות מן העולם, אלא אדרבה גילוי אלקותו בעולם הזה דווקא עד שנוכה לתקון עולם במלכות שד"י.

ואם נאמץ גישה זו לחינוך, ולא נתחם את הקדושה רק לחודש תשרי, המעבר מירח האיתנים לחודש מר-חשוון לא יהיה כל כך מר... משום שנבין שזו המטרה, שנקדש דווקא את ימי השגרה האפרוריים ברחושי מרחשין שפתיה...

כתוב העלון:

הקפדה
על 'זווגות'
בימינו?

2 מדור
מחשבת
יסוד

'אהבה'
ו'יראה'
מה גבוה
יותר?

4 מדור
מחשבת
הפרשה

ההתבודדות
הברסלבאית
מול ההתבודדות
הקדומה

6 מדור
מחשבת
מצווה

'המשורר'
הארזקי'

8 מדור
עקבות
המחשבה

העיקר הראשון: מציאות ה' ענף א': פולמוס מציאות השדים (ה')

בפרק הקודם סיימנו לבאר את דעתם של רבותינו בסוגיא הסבוכה של האמונה במציאות שדים ורוחות, קמעות וכישופים, וכל פעולה ניסית בימינו - בין אם טוענים שהיא באה מצד הקדושה ובין אם טוענים שהיא באה מצד הקלפיה.

ראינו שישנם מרבתינו הראשונים ששוללים בכל תוקף את האמונה בכשפים וקמיעות (גם מצד הקדושה), וסוברים שכל הדברים הללו אינם אלא אחיזה עיניים ושרלטנות, ולפי זה ודאי שכל השדים והרוחות אינם אלא דמיונות. אמנם ראינו שיש מרבתינו הסוברים שישנה מציאות של כישופים, וקמיעות שבאמת מועילות, וכמו"כ סוברים הם שישנה מציאות של שדים בעולם (או שלכל הפחות פעם היתה מציאות כזו).

בפרק זה שהינו הפרק האחרון שבו נעסוק בעניין זה, נראה מה דעת רבותינו על כל מיני קפידות שמצינו שהקפידו בזמן הגמרא בגלל החשש משדים, כגון מה שנהגו להימנע מזוגות, או שנמנעו מלשתות מים שהיו מוגלים וכו', והאם יש מקום להקפיד עליהם גם בימינו.

האם יש חשש 'זוגות' בימינו ?

ראשית כל ראוי להביא את דברי המאירי שכתב שחששות אלו מקורם בדמיונות המון העם, וכלשונו "שבאותם הזמנים היו העם נמשכים אחר דברים המוניים, וכל שלא היה בהם סרך עבודה וזה ודרכי האמורי לא חששו בהם חכמים לעקרם, וכשתקנו חכמים ארבע כוסות, מצד אותם ההבלים, הוצרכו, לרוב רגילותם לתת טעם לדבריהם", היינו שדברים אלו הם אמונות טפלות גרידא אך בגלל שלא היה בזה חשש עבודה וזה לא עקרו חכמים אמונה זו מהעם.

אמנם מצינו דעות שבזמניהם היה באמת חשש בזה אולם חשש זה לא שייך בימינו וכדאיתא בתוספות "ורבינו תם מפרש...ומה שהעולם אין נזהרין עכשיו בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכיות כמו שאין נזהרין על הגילוי ועל הזוגות" (תוס' יומא ע"ז). וכן איתא בים של שלמה בחולין "והאידינא אין נזהרין בזה, לפי שאותם רוחות הנזכרים בתלמוד אינם מצויין בימינו, כגון שיבתא ובה מלכא וזוגות". עכ"פ יוצא שלפי דעת רוב רבותינו בימינו ודאי שאין לחשוש לכך.

ומעניינים דברי ה"בן יהודע" בפסחים (קט): שכתב שאדרבה בזמנינו יש עניין דווקא לאכול ולשתות בזוגות והראיות שאין בכך כל חשש וכלשונו "והנה תהלות לאל שנתבטל נוק של הזוגות מפני כי הסיטרא אחרא נחלש כוחה ותחלה נתבטל בארץ ישראל מפני קדושתה ואחר כך נתבטל גם מבבל אף על גב דשכיחי שם מוזיקין טפי. ועתה בזמן הזה אדרבה העולם עוסקים בזוגות, ומנהג הנשים פה עירנו בגדאד יע"א אם שולחים מיני מתיקה בתוך הכלים בשמחת נישואין או מילה מזה לזה מקפידים שלא ישלחו כלים מספר נפרד אלא מספר זוג ונהגו כדי לבטל חשש הזוגות שהיה בראשונה וגבר ישראל.

האיסור לעבור בין שני נשים או בין שני דקלים

מעניין לציין כי הבן יהודע שם מסיק שבגלל שבימינו אין השדים מצויים אין גם איסור לעבור בין שני נשים, ואין איסור שאשה תעבור בין שני גברים, משום שגם איסור זה הינו רק מחשש כשפים ושדים וכדאיתא בגמרא "ת"ר שלשה אין ממציעין ולא מתמציעין ואלו הן הכלב והדקל והאישה, ויש אומרים אף החזיר ויש אומרים אף הנחש, ואי ממציעין מאי תקנתיה אמר רב פפא פתח באל ונפסיק באל", [היינו שיגיד הפסוקים בחושש במדבר מאל מוציאם ממצרים (במדבר טו) עד מה פעל אל, שבפרשה זו מופיע הפסוק 'כי לא נחש ביעקב'].

ועל זה אומר הבן יהודע "מיהו דע כי הדבר פשוט דכל דברים אלו לא נאמרו אלא בזמן קדמון שהיו השדים והמוזיקין מצויים הרבה, והיו מינים ממינים שונים. ועתה נחלשה הסט"א ונתמעטו אלו גם כם", עכ"ל.

מאידך חובה לציין שהיו מגדולי ישראל שאחזו שהאיסור לעבור בין שתי נשים הינו גם מטעמי צניעות ולא רק מטעמי כישוף, ואם כן ודאי שיש בזה איסור חמור גם בימינו.

סערת משפחת ה'חוטשער'

והנה למרות שלדעת רוב ככל הראשונים והאחרונים בימינו ודאי לא שייך שדים, עדיין היו כל מיני סיפורי שדים שהסעירו את העולם היהודי גם קרוב לזמנינו, ושספרי התשובות מלאים בתשובות אודות מעשיות אלו...

נדמה שסיפור השד הידוע ביותר הוא זה המעיב על שמה של משפחת 'חוטשער' או 'חוטשער': לפני יותר ממאה שנה בכפר 'חוטשא' - Chotca הממוקם כשני קילומטרים צפונית לסטרופקוב שבסלובקיה, אישה יהודיה ילדה בן למזל-טוב, אולם יצאו עליו עוררים לזהותו של אביו - טענו עליה שנאנסה מן השד וילדה ממנו. רבני האזור התיירו את האשה לבעלה ואת הילד לבוא בקהל.

והנה ציטוט השאלה כפי שהיא מופיעה בשו"ת מתנה חיים, שנוקק לשאלה זו היות שחמיו היה מבעלי המעשה, "שאלה אשר נשאלתי מפי חמי אוהב תורה ומכבד התורה ירא אלקים ר' יוסף צבי סופר ז"ל, המעשה שהיה כך היה: הוא [חמיו של בעל המחנה חיים] ואחוזת מרעיו ארבעה אנשים סוחרים הסכימו להתייעץ על פני השדה בעבור משא ומתן אחד, ויראו להתייעץ בביתם כי אזוניים לכותל. והלכו בלילה מחוץ לעיר ושם נשאו ונתנו בדבר, וגמרו יחדיו שלא ליגע בו כי יש סכנה בדבר.

כאשר הלכו לביתם וחפצו לילך אחורי בתים ראו כר עליון שנקרא 'דאכענט' מונח עלי ארץ ורצו להגביהו, אמר אחד מחבריו: כעת הוא חצי לילה אולי יש איזה כישוף בדבר, ראשית קחו איש מאכלתו ונדקרו בתוך הכר כי שמעתי באופן זה לא יזיק הכישוף. ועשו כן ודקרו בתוך הכר בכמה מקומות, וכהרף עין נשמע קול אשה אשר קראה "גלויבט השי"ת דער מיך ערלעזט האט"

(בין השי"ת אשר שיהרר אתי), והמה האנשים האלו חיל ורעדה אחוזתם ונזדו אחר...

וקמה האשה ועמדה לפניהם, והם הכירו אותה כי היא אשה מבעל הבית בעיר, וסיפרה להם, דעו כי זה לפני שלוש שנים הייתי יולדת ובעלי לא היה אז בעיר, והבטיחה לה אשה אחת שתבוא לישן אצלה ומחמת איזה סיבה לא הייתה באה, ויהי כבחצי הלילה... וכאשר הבוקר אור ראיתי שהדלת סגורה אמרתי אין זה כי הלום חלמתי... ומאו ועד עתה הרגשתי שהוא מוזק שד... ולא הייתה לי רשות לגלות, ועכשיו שדקרתם את השד הצלחתם אותי שלא יהיה לו עוד כח לשלוט עלי... והתחילה לבכות ואנא אני באה אם אתם תספרו את הדבר הזה... וגם בני ובנותיי יהיו לחרפת עולם, על כן עשו עמדי חסד ותשבועו שלא לגלות שמי לעולם.

והמה כולם נשאו את ידם נגד השמים ונשבועו לה בחי העולמים שלא לגלות שמה"..." (מתנה חיים מה"ע ח"ג סי' נה).

והמתנה חיים תיר את האשה כי אשה לא נאסרת ולא יולדת משד, ופסק לחמיו ולאנשים שהיו אתו שלא לעבור על שבעתם ולא לגלות את סיפור הדברים.

אולם נראה שהדבר כן התפרסם איכשהו, שהרי מעשה זה המשיך להכות גלים העולם היהודי, והפסק המתיר לא התקבל כל כך בקלות. עד כדי כך שכמה דורות אח"כ בשנת תרצ"ט עדיין נזקק הרב אשר מילר (שרת חיי אשר סי' קכ"ג) לשאלתו של אב מרומה, שלאחר קנין השידוך שעשה לבתו התברר שהחתן הוא בן למשפחת ה'חוטשער'. ובאמת במרוצת הדורות, נלחמו רבנים רבים בשם הרע שיצא למשפחה זו. ובשו"ת יד אפרים האריך לבאר בטוב טעם הדעת שאין שום טעם לאוסרם, וכתב עוד שהמוציא עליהם דיבה עתיד ליתן את הדין.

ראשית קחו איש
מאכלתו ונדקרו
בתוך הכר כי
שמעתי באופן זה
לא יזיק הכישוף.
ועשו כן ודקרו
בתוך ובהרף עין
נשמע קול אשה
אשר קראה
"גלויבט השי"ת
דער מיך ערלעזט
האט"

השכל מחייב שלא להאמין להבלים אלו

סיפור זה מעניין מאוד לכשעצמו אך מרתק הוא במיוחד היות שלא מדובר כאן על התרחשות שקרתה לפני אלפי שנים אלא על סיפור שקרה (או לא) שנים ספורות לפני השואה...

אך מה שאפשר ללמוד מהמעשה הנ"ל זה שגם כל הפוסקים בני זמננו שנוקקו לסוגיא זו לא ראו מקום לאסור את בני משפחה זו משום שסברו שבימינו אין מקום כלל לחשוש לשדים ורוחות, וכפי שהביא הגאון הגדול הרב נתן געשטטנר (שרת להורות נתן חלק 4 סימן פ"ז), שליקט רשימה ארוכה של רבנים וגדולים שהשתקו את קול הלעז על המשפחה הזו בצורה נחרצת, ובתוך דבריו רואים בפירוש שהטעם הוא משום שאין לחשוש להבלים הללו וכלשונו "ובמכתב הגאון האדיר מוה"ר שמעון גרינפעלד זצ"ל אבד"ק סעמיהאלי בעל שו"ת מהרש"ג כתוב לאמור "ואני מאמין באמונה שלמה כי הכל שקר, לאשר שהשכל מחייב כן. אם כן פשיטא ופשיטא שאין כאן שום בית מיהוש להתחתן עמהם"...

הרי לנו דברים ברורים בגדולי דורנו גם כן המוכיחים שגם אם נאמר שבעבר היה מקום לחשוש למציאות השדים והכשפים מכל מקום בימינו אין שום בית מיהוש. וכפי דברי הרה"ק רמ"מ מקאצק ז"ע, על הקושיה איך שלל הרמב"ם את מציאות השדים שהלא בגמרא מצינו שהזכירו פעמים רבות את שדים וכשפים, שתירץ: כי מקודם היה, ואחרי שפסק הרמב"ם שאין מצויים, גם בשמיים פסקו הכי ולכן עכשיו אין בנמצא...

את ה'אלוקים' התהלך נח

עיונים בפרשתנו

פרשתנו נפתחת בתיאור הקצר אך הידוע על נח - "אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלוקים התהלך נח", כאשר נעניין בפסוק זה נראה שבניגוד למה שנראה ממבט ראשון, גם בפסוק קצר זה ישנם כמה נקודות הדורשות ביאור.

וידועה דרשת הגמרא במסכת סנהדרין (קח.) שרש"י הק' מביא על אהרן "יש מרבתינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק, ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם", עכ"ל.

וקשה א. למה צריך להידחק להסביר שמה שהתורה אמרה שהוא צדיק זה רק יחסית לדורו, ובשלמא אם לא הייתה דרך אחרת ליישב את המילה 'בדורותיו' ניחא, אבל היות שיש לנו דרך לדרוש את זאת לשבח למה צריך לדרוש לגנאי ואז להידחק ולהסביר שמה שהתורה אומרת עליו 'איש צדיק' זה רק יחסית לדורו. וביותר קשה שהרי הגמרא מספרת שגם מסר את נפשו ממש להצלת בני דורו, וכדאיאתא (סנהדרין קח.) "שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים והיו מבזין אותו וכו'". ב. עוד צריך להבין, למה השוו אותו דווקא מול דורו של אברהם אבינו ולא מול כל צדיק אחר.

עבודה מיראה מול עבודה מאהבה

בשביל להבין פרשה זו נקדים. ידוע שישנם שני דרגות ושני דרכים בעבודת ה', ישנה עבודת ה' מיראה ולעומת זאת ישנה עבודת ה' מאהבה, והנה למרות שבשביל להגיע לדרגה גבוהה צריך האדם גם את היראה וגם את האהבה, ברור ונהיר שהמטרה היא להגיע לעבודת ה' מאהבה.

וכדאיאתא ברמב"ם (הלכות תשובה פרק י' הלכה א') "אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן

כדי שאנצל מן הקלות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא. אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים, ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והקטנים שמתכנין אותן לעבוד מיראה עד שתתבה דעתן ויעבדו מאהבה".

וכן איתא בפלא יועץ "אהבה להקדוש ברוך הוא אין מדה טובה הימנה, כי ממנה נמשך כל עבודת השם יתברך וכל היהדות. ואינו דומה עובד מאהבה לעובד מיראה".

אך זאת למודעי שלמרות שראינו שעבודת ה' מאהבה היא הדרך הנכונה, מכל מקום ודאי שצריך שילוב של יראה גם כן - וכפי משלו של בעל התניא בספרו (פרק ט"א) - שאהבה ויראה הן שתי הכנפיים שאיתן האדם יכול להתרומם. עם כנף אחת אי אפשר להתרומם, ואפילו לא עם הכנף הימנית [האהבה] שהיא יותר חזקה מהכנף השמאלית [היראה]. צריך אהבה ויראה, אהבה בשביל קיום מצוות עשה בצורה השלמה ביותר, ויראה בשביל הימנעות ממצוות לא תעשה.

ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתתבה דעתן ויעבדו מאהבה

נח מול אברהם

ואיתא שגם אצל הצדיקים יש שני דרגות, יש דרגה נמוכה של צדיק שעובד את ה' מיראה, ויש דרגה גבוהה יותר זה צדיק שעובד מאהבה, וכפי שכתב מרן הגה"ק הישומח משה זיעוכ"א (פ' תולדות).

והנה זה היה החילוק בין דרך עבודתו של נח לדרך עבודתו של אברהם אבינו עליו השלום, שדרך עבודתו של נח הייתה מיראה, ולעומת זאת עבודתו של אהר"ה הייתה בדרגה גבוהה יותר גבוהה שהיא העבודה מאהבה.

וכדאיאתא שגם הוכיח את בני דורו באזהרות וייסורים, וכלשון חז"ל (סנהדרין עט.) "אמר להם דברים שהם קשים כלפידים", ועוד איתא שאמר להם "עשו תשובה, ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול, ומקפה נבלתכם על המים כזיקין", רואים שכל דבריו היו בדרך היראה.

אך בניגוד אליו רואים שאברהם אבינו עליו השלום הלך בדרך האהבה, וכמואב בחז"ל (סוטה י.) על הפסוק

"ויטע אשל בבאר שבע ויקרא בשם ה' אל עולם - אל תקרי ויקרא אלא ויקריא, שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב, כיצד, לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו, אמר להם, וכי משלי אכלתם, משל אלוקי עולם אכלתם, הודו ושבתו וברכו למי שאמר והיה העולם", ע"כ. והיינו שהדרך בה קירב אברהם אבינו את אנשי העולם היה על ידי אהבה חסד ונדיבות, ולא בתוכחות קשות.

וכן מצאנו במדרש (ספרי פ' ואתחנן) שהיה אברהם מקרב לבבות בני האדם באהבה, ודרשו זאת על הפסוק 'ואהבת את ה' אלהיך', 'אהבהו על כל הבריות כאברהם אביך'. וכפי שרואים שגם הרמב"ם ז"ל בספר המצוות כשרצה להביא דוגמא לעבודת ה' מאהבה הביא המדרש הזה על אברהם אבינו.

קירוב רחוקים (וקרובים) רק על ידי אהבה

וכמה שנכונה היא דרך האהבה תמיד, נצרכת היא פי כמה וכמה בעבודת ה' בדור 'שכולו חייב', שאז הדרך היחידה לזכות את עצמו ואת הרבים היא אך ורק על ידי האהבה, וכפי שכתב רביה"ק בעל התפארת שלמה בספרו בשם הרה"ק מפשיסחא "כי קיבל דברי הרב הצדיק האלוקי ר' דוד מלעלוב ז"ע שלא להוכיח עוד אנשים בדברי תוכחה וניאוצים כדי להשיבם בתשובה שלימה לפני השי"ת ב"ה. כי אם להתהלך עמהם בדברי ריצוי ובנחת ולקרב את לבבם באהבה".

וכן כתב בספר תולדות יעקב יוסף (פ' קדושים), וז"ל: "הכוונה על תלמידי חכמים ראשים מוכיחים העם בשער בת רבים, שצריך ליותר בתוכחה מוסר שיאהב אותם, ומצד אהבה מוכיחם, כמו אב האוהב בנו שחרו מוסר, וכמו שכתוב (משלי ג, יב) את אשר יאהב יוכיח, וכיצא בזה".

ועוד כתב הרה"ק בעל התולדות יעקב יוסף במקום אחר (פ' צו), וז"ל: "מוסר שהיא מצד הגבורה צריך שישתף בה אהבת חסד, ונראה לי שזהו פירוש 'הוכח לחכם' (משלי ט, ח), להחזיקו לתואר חכם, ויאהב... כי מאחר שאתה אומר מצד אהבה, ועל ידי מדה זו שנתעורר צינור אהבה בעולם מעורר גם כן לחבירו אהבה שיאהבך, כי כמים אל הפנים כן לב האדם לחבירו".

וידוע שכן היה מנהג האחים הק', הרה"ק ר' אלימלך מליזענסק ז"ע והרה"ק ר' זושא מאניפולי ז"ע, שהלכו שנה תמימה בגלות, ובעברם בפונדקאות השונות, היו רואים

מחשבת הפרשה

מאצרים של רכותנו בעלי המחשבה בענייני דיומא

כיצד בעלי ה ב ת י ם מ ל א י ם ב ע ב י ר ו ת ח מ ו ר ו ת ר ח"ל, מכף ועד רגל אין בו מתום, ורצו לה ח ז ר י ם

בתשובה אך ידעו שאם יתחילו להוכיח אותם ולייסרם לא יועילו בכך מאומה. לכן היה דרכם שישבו זה לעומת זה, והיה אחד מהם פותח ואומר לחבירו, זושא, זושא, איך הרהבת בנפשך לחטוא בחטא פלוני, וכן להיפך, ובינתיים שמע זאת בעל הבית ומיד מעיו חמרמרו בקרבו, כי נקבה התוכחה את כל חללו, ומיד היה פונה במר ליבו אל הקדושים הנ"ל שיראו אותו דרך תשובה, ולא זזו משם עד שעשאוהו לצדיק גמור.

ביאור פרשתנו על דרך העבודה

והנה על פי יסוד זה - שהדרך לקרב אחרים היא רק באהבה, נוכל להבין את פרשתנו, ויתרוץ א. הקושיא הראשונה שהקשינו, מה היה ההכרח של אלו שדרשו לגנאי. משום שהתקשו שאם אכן היה נח 'צדיק תמים' למה לא הצליח להחזיר את בני דורו בתשובה ולהצילם ממי המבול, ולכן היו חייבים לפרש שדרגתו של נח הייתה דרגה של עבודה מיראה שהיא דרגה נמוכה יותר מדרגתו של אברהם אבינו - הדרגה של עבודה מאהבה, ולכן לא הצליח נח להחזיר את בני דורו בתשובה משום שהעובד מיראה אין בו כח להשפיע על בני דורו. ב. ולפי זה נבין גם מדוע השוו את נח דווקא לאברהם אבינו, ואמרו שאילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם, משום שאאע"ה מסמל את העבודה מיראה, ואכן עבודת ה' מיראה אינה נחשבת כלום מול עבודה מאהבה. ואסמכתא נאה מצינו ליסוד זה בדברי התורה הק' בפסוק זה גופיה, דכתיב 'איש צדיק תמים היה בדורותיו וכפי שדרשו שרק כלפי דורו נחשב צדיק, אבל בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם, ולמה אכן בדורו של אברהם לא היה נחשבת לכולם, משום - ש'את האלוקים התהלך נח', היינו בגלל שכל דרך חיי ועבודתו הייתה את האלוקים' - היינו מידת הגבורה - התהלך נח..

(מעובד ע"פ ספר רצון משה)

בין התבוננות להתבודדות ההתבודדות במשנת רבינו סעדיה גאון

מטה.

ב. ישנה דרך אחרת בהבנת עניין ההתבודדות, והיא התבודדות שמהותה התעמקות, התבודדות זו אכן יכולה להתבטא לפעמים אף בהתנתקות מסוימת מעולם החומר ואף מחברת בני האדם, אך שונה היא בתכלית מהדרך הראשונה, משום שלפי הבנה זו ההתבודדות אינה אלא אמצעי להגיע למטרה הנעלה ביותר והיא ההתבוננות שמוכיחה אל הדבקות. הבנה זו גם לא רואה את הפרישות כערך, ואינה תופסת את היקום כאויבו של האדם, אלא שלפעמים בשביל שיוכל האדם להרבות ולהתרכז בהתבוננות שומא עליו לנטוש לזמן מה את החומריות.

ניתוק ופרישות מהעוה"ז גורמת רק נזק

אחרי שהבנו אל נכון את שתי הדרכים שבהתבודדות הבה נראה מהי דעתו של רבינו הרס"ג על דרכים אלו. והנה רבינו בספרו הגדול האמונות והדעות הקדיש מאמר שלם לבאר עניינים אלו, אולם למרות שבהמשך המאמר מאריך רבינו בהסבר נעים מהי הדרך הנכונה, לא עוצר רבינו בעד שבט לשונו וכבר מיד בתחילת המאמר מתבטא רבינו בחריפות נגד ההולכים בדרך הראשונה - ההופכים את הפרישות וההתנונות לדרך חיים. וכלשונו "וצריך שאבאר כי חידושי הבחירה הזאת אין רעתה מועטה אך היא גדולה, כמו שאני מדמה ואומר מהם מי שבחר לשוט [להתבודד] בהרים והוציאו זה השיגעון..." ואכן לאורך כל הספר נוקט רבינו בדעה שהפרישות לא רק שאינה מועילה לעבודת ה' אלא מזיקה היא ביותר.

וכן תוקף רבינו בחריפות את האדם המונע מעצמו את האכילה המספקת ואומר "והנה אתה רואה שכאשר יצום האדם יום אחד, יחלש אור עיניו ושמעו ומחשבתו וזכרונו ורעיוניו... ויש עת שירעב ויכפור באלוקיו..." היינו שהפרישות רעה היא מאוד,

ואם נוהגים בה בצורה מוגזמת יכולה היא להביא אף לידי כפירה בהש"ת ח"ו.

הזאת למודעי ששיטתו של רבינו היא שלא רק שחובה על האדם לעבוד די פרנסתו, ולאכול ולשתות ולנוח כפי צרכו, אלא דעתו של רבינו היא שלא ימנע האדם את עצמו אף מאוכל טוב וכלשונו "ואם יסתפק במאכלים הגסים ובצורה יבשה בכל הנהגתו, יהיה טבעו גם ותתעבה עכירתו ותבטל עדינות החכמה ודקותה, וכאמרו: תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו" (משלי כ"ה, י"א), היינו שצריך האדם מאכלים עדינים וטובים בשביל שיוכל להרבות חכמה.

ההתבודדות הנכונה לדעת רס"ג

אך כל זאת אמר רבינו בנוגע לדרך ההתבודדות והפרישות הראשונה, אך לא כן היא כלפי דרך ההתבודדות השנייה שתכליתה העמקה והתבוננות, שאת דרך העבודה הזו איו רבינו שולל כלל וכלל.

אך למרות שאין רבינו שולל את דרך העבודה הזו, סובר רבינו שגם בעבודה זו כבכל הדברים על האדם לנקוט בדרך הממוצע, וכלשונו "מצאו אנשים רבים שאומרים, כי הטוב במה שיתעסק בו האדם בעולם הזה, עבודת אלהיו בלבד והוא שיצום ביום, ויקום בלילה לשבח ולהודות, ויניח כל עסקי העולם כולם, כי אלהיו ימלא לו ספוקו ממזון ורפואה ושאר צרכיו, והנה אנחנו מוצאים בעבודה תענוג גדול כמו שאמר (תהלים קמ"ז א') כי נעים נאווה תהלה", עכ"ל רבינו שבו הוא מביא את דעת בני אדם הסוברים שצריך האדם לשים את כל מגמתו בכך.

אך רבינו שולל דעה זו, ואומר שלמרות שוודאי שכל מה שיהלל האדם את ה' אין בכך די בשביל להביע תהילתו וכמו שנאמר (תהלים קמ"ה ג) 'גדול ה' ומהולל מאוד ולגדולתו אין חקר', מכל מקום על האדם גם לעסוק באכילה ושתיה, ועבודה המביאה פרנסה וישוב העולם, ונימוקו עמו, שצריך האדם לעסוק בכך לא רק בלידת ברירה משום שחייב לקיים את גופו, אלא משום שעבודת ה' היא דווקא בכך - היינו באכילה ובשתיה ובעסקים ומשא ומתן, וכלשונו של רבינו "כי העבודה היא בכל המצוות השכליות והשמעיות... ואיזה דבר יקיים המתבודד ממצוות המדות והשקלים כמו שכתוב (ויקרא י"ט ל"ו) מאזני צדק אבני צדק וגו' ואיזה דבר יקיים ממצוות הדין באמת ובמשפט, כאמרו לא תטה משפט לא

תכיר פנים (דברים ט"ז ט"ו)? ואיזה דבר יקיים באיסור והיתר כאכילת הבשר והדומה לזה, כאמרו (דברים ט"ז ט"ו) להבדיל בין הטמא ובין הטהור... וכן בענין הזריעה והמעשר והצדקות והדומה להם"

בהמשך הדברים מתייחס רבינו לטענה שנופצה בימינו בפי הדוגלים בפרישות והתנתקות, והיא שדי שילמד האדם הלכות אלו, וגם יורה הוראה לאחרים בהלכות אלו ובכך עולה כאילו קיים הוא עצמו את המצוות הללו, רבינו תוקף טענה זו בחריפות באמרו "ואם תאמר ילמד כל זה ויורה בו לאנשים אחרים ויעשוהו אם כן הם הם העובדים, לא הוא, כי בהם נשלמה עבודת הבורא לא בו..."

שיטת רבינו - בדיוק כשיטתם ודרכם של מאורי החסידות

וזאת יראה כל מי שדרך על מפתן החסידות שזו היא בדיוק הדרך שהאיר לנו אור שבעת הימים ז"ע, וזו היא שיטתם של רבותינו גדולי החסידות.

ובניגוד לדעה הרווחת באותם ימים שהחשיבה רק את לימוד התורה ואת בעלי המה שידעו ללמוד והזניחה את החלקים האחרים שבתורה, והגלה גם בסיגופים שונים ומשונים ובהתנתקות מהעולם הזה. הורו לנו רבותינו גדולי החסידות את הדרך האמיתית, [שדרך זו כבר הורה לנו רבני סעדיה גאון כפי שראינו, אולם מחמת קושי השיעבוד נשתכחה], והיא שהעבודה צריכה להיות בגשמיות דווקא. וכשם שהאין סוף צמצם עצמו אל היקום המדיד כך אפשר להעלות זאת חזרה לשורשו ולתקנו, ובאותה מידה שהספירות הגבוהות משפיעות על המתרחש בתחתונות, כך גם הפעולות הפשוטות ביותר בעולם הזה, אם הן נעשות כנדרש ועל פי התורה, יכולות לשנות את הקורה בגבהי מדומים.

ובדיק כמשנתו של רס"ג דרכה של החסידות גם בעניין ההתבודדות - התבוננות, שהחסידות העבירה את הדגש מעיסוק בחיצוניות המעשה והמצווה, להתבוננות - התבודדות והעמקה בפנימיות ובגשמת הדברים...

ואין הגדרה מתאימה יותר בשביל להגדיר את שיטת רבינו רס"ג ואת דרך החסידות בעניין זה מהגדרתו של ר' שמשון מאוסטרופולי ז"ע "טובה הפרישות עם הבריות, והבדידות בתוך בני-אדם..."

המשורר האלוקי' רבי יהודה הלוי (א')

שירת חייו

זרח השמש

כבר בנערותו של רבינו ניכר כשרונו הפיוטי, ורבינו ססירב להשתמש בתגא, ולעשות את התורה קרדום לחפור בה, ניצל מתנת אלוקים זו ובשנות חייו הראשונות נדד ברחבי ספרד כמשורר שכיך בחצרות של נכבדים באירועים חשובים, אך לא ארכו הימים עד שגדולי יהדות ספרד הכירו בכשרונו הפיוטי של רבינו, ומאז חדל רבינו לטובב בחצרות נכבדים לצורך פרנסתו.

כשרונו של רבינו התפרסם מאוד במעמד שהתקיים פעם אחת בחצירו של גדול משוררי יהדות ספרד - הלא הוא רבי משה אבן עזרא, במעמד זה כטוב לבו של ר' משה אבן עזרא, וברצונו לחדד את יכולתיהם של פרחי תלמידיו, הכריז על תחרות כתיבת חיקוי לשיר קשה מאוד שחיבר, בתחרות זו זכה

רבינו, ועל ידי כך בא במגע עם משורר גדול זה שהתפעל מאוד מביכודי שיריו של רבינו ונביא לו גדולות ונצורות.

בעקבות היכרות זו עבר רבינו לגראנאדה - מקום מושבו של רבי משה אבן עזרא. אחרי תקופה עזב רבי משה אבן עזרא את העיר גראנאדה ורבינו שהתעצב מאוד על עזיבתו של מורו ורבו ולא יכל להתנחם, שלח לרבו איגרת ובה השיר הבא המבטא כמה קשתה עליו הפרידה..

איך אחרִיך אַמְצָא מְרוּעִי? / תַּנַּע וְהֵלֵב עֵמְךָ יְנוּעִי.

לוֹלִי לְכַבּוֹת יַחְלוּ יוֹם שׁוֹבֵךְ / אִז יוֹם פְּרִידָה תִּמְנֵנוּ לְנוּעִי.

הֵן הֲרִיר בְּתוֹר יַעֲיֹדוּן כִּי מֵטוֹר / שִׁחַק מֵאֵד כִּלִּי, וְדַמְעֵי שׁוּעִי.

נֵר מַעֲרָבִי, שׁוֹב לְמַעַרְבְּךָ, הֵיחָ / חוֹתֵם עָלַי כֹּל-כֹּל וְכֹל-אֲזוּרְעִי,

שִׁפָּה בְרוּרָה, מֵה לֶךְ אֶל עֲלָמִים? / אוּ מֵה לְטַל תְּרַמּוּן אֶלִי גִלְבוּעִי?

המשך יבוא

בשנת ד' אלפים תתל"ה בעיר טולידו בירת קסטיליה שבספרד זרחה שמשו של רבינו, אין בידינו ידיעות רבות על משפחתו של רבינו, מלבד זאת שכרבים מיהודי ספרד בתקופתו ההתאחדו על שולחנו של אביו של רבינו תורה וגדולה, ולצד היותו בעל בעמיו ובעל נכסים רבים היה גם תלמיד חכם גדול ובעל השכלה.



אך בניגוד לחוסר הידע שאופף אותנו בנוגע לאביו ולמשפחתו, תולדות חייו של רבינו נהירים וברורים, מיום עומדו על דעתו כמעט עד יום פטירתו, [וכפי שנראה שלמרבחה הפליאה דווקא בנוגע לספור פטירתו]הריגתו עדיין מנששים אנו באפילה].

בעודו נער חשקה נפשו של רבינו בתורה, ולמרות שגם בעירו היו תלמידי חכמים מובהקים, רצה רבינו להרחיק נדוד דווקא לקצה השני של ספרד, היות שמרכזה הרוחני של יהדות ספרד היה באותם ימים בדרום ספרד ולא באזור הולדתו של רבינו שהיה בצפון ספרד, ואכן בשנות נערותו המוקדמות יצא רבינו את עירו טולידו ושם פעמיו אל עבר ערי דרום ספרד לקיים בנפשו 'הווה גולה למקום תורה'..

רבינו נדד רבות ממקום למקום, וקנה חכמה בשייכות רבות, אך למרות נדודיו הרבים, לרבו המובהק החשיב את רבינו הר"ף שבישיבתו שבעיר אליסנה אף למד תקופה ארוכה, שם בשייבה אף קשר רבינו קשר עמוק עם אחד מבעלי התוספות הידועים הלא הוא הר"י מיגאש, שאף הוא היה תלמיד של הר"ף.



לבקשת רבים ניתן להירשם לקבלת הגיליון במייל כל שבוע, באמצעות שליחת בקשה למייל: kadmaa.m@gmail.com

יוצא לאור ע"י מכון "קדמה" ובשיתוף עמותת קדושי מירון עורך ראשי: הרב מרדכי ארנסטר עורכים: הרב ברוך הערשלער, הרב שמעון ליברמן להערות והארות: kadmaa10@gmail.com

